

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ

Обґрунтовано об'єктивну необхідність проведення державної конкурентної політики. Визначено головні інструменти державного впливу на посилення конкуренції у діяльності підприємницького сектору. Охарактеризовано пріоритетні напрями активізації державної конкурентної політики розвитку малого та середнього підприємництва у вітчизняній економіці.

Ключові слова: мале і середнє підприємництво, державна конкурентна політика, методи та інструменти державної конкурентної політики, конкурентне законодавство.

Постановка проблеми. Невід'ємним елементом ринкової економіки є конкуренція. Конкуренція спонукає суб'єкти діяльності адаптуватися до потреб ринку, постійно рухатися й самовдосконалюватися, вона є тим дієвим механізмом, який забезпечує високу ефективність, пропорційність та динамічність ринкових відносин. У міру поглиблення ринкових процесів роль конкуренції стрімко зростає, посилюється її значення не тільки як компонента ринку, але і як необхідної умови його функціонування. Досвід економічного розвитку переконливо доводить, що сучасний конкурентний ринок не може функціонувати без державного впливу.

Проблема державного регулювання конкурентного середовища на ринку в економічній науці не є новою. Але, поза сумнівом, дослідження та розроблення заходів, спрямованих на захист та розвиток конкуренції, є актуальними і сьогодні. Це пояснюється тим, що за всі роки державної незалежності України так і не вдалося розробити ефективних механізмів підтримки конкурентного середовища, наслідком чого є високий рівень монополізації вітчизняної економіки та нестійкість сектору малого і середнього бізнесу – основного структуротворчого її елемента.

Методика дослідження. Метою дослідження є визначення пріоритетів використання методів державного регулювання конкурентного середовища на ринку.

Результати дослідження. Аналіз історії ринкової економіки свідчить про те, що чесна конкуренція не розвивається сама собою, а потребує відповідного системного державного втручання в конкурентні механізми. Головними інструментами державного впливу на посилення конкуренції у діяльності підприємницького сектору є стимули та санкції. Проте, державна конкурентна політика, особливо в країнах з перехідними економіками, ще залишає можливості й умови для існування слабкого тону до конкуренції, отже, і низької мотивації підприємців до інноваційного розвитку ділових одиниць, зокрема малих і середніх підприємств. У цих умовах виникає питання про активізацію державної конкурентної політики розвитку малого та середнього підприємництва, яка повинна провадитися за такими головними напрямками: сприяння удосконаленню дії ринкових механізмів на основі розвитку конкурентного малого та середнього підприємництва; посилення контролю за дот-

риманням положень конкурентного законодавства, норм чесної конкуренції й за застосуванням сучасних форм та інструментів підтримки малого і середнього підприємництва; удосконалення механізмів регулювання процесу концентрації капіталу шляхом злиття та поглинання, а також конкурентної взаємодії малого і великого підприємництва.

Невід'ємною умовою ефективної діяльності малих і середніх підприємств є їх належне інформаційне забезпечення. У цьому плані держава повинна зосередитись на двох основних аспектах: збір та публікація інформації про ринок та ринкову інфраструктуру; розроблення прогнозів розвитку світової, національної та регіональної економіки в розрізі галузевих і товарних ринків.

Важливим напрямом активізації державної конкурентної політики є посилення контролю за дотриманням положень конкурентного законодавства, норм чесної конкуренції й за застосуванням сучасних форм та інструментів підтримки малого і середнього підприємництва. В ході проведеного аналізу нами було встановлено, що конкурентне законодавство України почало формуватись з 1992 р. і становить певну систему різних ринкових законів розвитку вітчизняної економіки. Але головним його недоліком є те, що окремі порушення залишаються поза сферою кримінально-правового регулювання. Поза сферою кримінально-правового впливу зокрема залишаються дії, спрямовані на поглинання та злиття суб'єктів господарювання, монополізацію з метою усунення конкурентів на певному ринку. Чинна система санкцій складається з таких заходів впливу, як штрафи, адміністративна відповідальність, відшкодування завданих збитків, скасування реєстрації новоствореного суб'єкта господарювання, примусовий поділ монопольних утворень. Найбільш жорсткі санкції передбачено за антиконкурентні узгоджені дії, зловживання монопольним становищем, невиконання рішень органів АМКУ або виконання їх не в повному обсязі. При цьому домінуючою формою фінансових санкцій є відшкодування збитків, завданих порушеннями конкурентного законодавства. Кримінально-правові санкції передбачені лише за фіксування цін або примус до їх зміни чи фіксування.

Важливою проблемою для України є неповнота та несвоечасність виконання суб'єктами господарської діяльності законодавчих і нормативних вимог. З огляду на це виникає питання про активізацію контролю за дотриманням конкурентного законодавства і норм нечесної конкуренції [1]. Нерідко ринкова конкуренція в Україні набуває форми недобросовісної конкуренції, визначальними особливостями якої є свідоме порушення чинного законодавства, дискредитація суперника і обман інших учасників ринку. Саме на ці моменти повинна бути зосереджена державна конкурентна політика. Для запобігання і профілактики непорядних дій підприємців держава повинна застосувати ефективні інструменти впливу на конкурентне середовище. У межах цього напрямку активізації державної конкурентної політики необхідно виділити посилення контролю за упровадженням форм й інструментів підтримки малого та середнього підприємництва.

Безперечно, державна підтримка малого і середнього підприємництва є необхідною. Однак безконтрольне надання пільг, допомог та режимів спри-

яння порушує принцип рівних умов у конкуренції інших суб'єктів господарювання, що загострює проблему: як поєднати пільги і патерналізм з добросовісною конкуренцією? Крім того, різними пільгами, які надає держава, хочуть скористатися інші суб'єкти господарської діяльності, кому вони не призначались. Тому цей вид порушень потребує досить високого рівня організації контролю. У багатьох країнах ЄС такий контроль діє і не має непереборних причин та сил для запровадження подібного в Україні.

Ще одним важливим напрямом активізації державної конкурентної політики є підвищення ефективності державного втручання у процес концентрації капіталу як на рівні підприємства, так і на рівні галузі. Нова філософія державного регулювання концентрації капіталу в галузі або на окремих підприємствах, на наш погляд, повинна базуватися на постулаті: злочинним є не високий рівень концентрації капіталу, а зловживання ним.

Важливим є й те, що в сучасних умовах господарювання висока частка підприємства на ринку вже не є для нього гарантією стабільного розвитку. Окрім того, на цьому ринку ділова одиниця може конкурувати з подібними товарами інших фірм. Тому під час проведення конкурентних досліджень ринку необхідно враховувати рівень продажу імпортованих товарів. У колективній праці "Стратегічні виклики XXI століття..." [2] запропоновано класифікацію суб'єктів ринку за рівнем тиску конкуренції, яку, на наш погляд, необхідно застосовувати під час визначення впливу концентрації політики на рівень конкуренції:

- господарюючий суб'єкт зазнає конкуренції, якщо на ринку постійно пропонуються нові продукти і послуги;
- господарюючий суб'єкт зазнає незначної конкуренції, якщо оновлення номенклатури становить 5-10 % до попереднього випуску;
- підприємство зазнає середньої конкуренції, якщо оновлення номенклатури становить 10-20 %;
- суб'єкт господарської діяльності зазнає значної конкуренції, якщо оновлення продукції у випуску перевищує 20 %;
- підприємство зазнає дуже значної конкуренції, якщо оновлення продукції становить більше ніж 33 %.

Як бачимо, в основі цієї класифікації лежить ознака оновлення продукції. На наш погляд, класифікувати підприємства за рівнем конкурентного тиску можна також за ознакою зниження витрат на існуючий асортимент випуску продукції та за ознакою прискорення технологічного прогресу. За першою ознакою класифікацію суб'єктів ринку за рівнем тиску конкуренції можна проводити так: якщо щорічно витрати зменшуються на 5 %, то підприємство зазнає незначної конкуренції; якщо витрати зменшуються на 20 % на рік, то підприємство зазнає значної конкуренції. За ознакою прискорення технологічного прогресу пропонуємо проводити таку класифікацію: якщо зміна технологічної бази виробництва становить більше ніж 10 %, то суб'єкт господарювання зазнає конкуренції; якщо зміна технологічної бази перебуває в межах 10-30 %, то суб'єкт господарювання зазнає значної конкуренції; якщо зміна технологічної бази перебуває в межах 30-60 %, то суб'єкт господарської діяльності зазнає дуже значної конкуренції. Отже, послаблює конкуренцію підприємства ринку не так сама концентрація капіталу і виробництва,

як відсутність мотивів до оновлення випуску продукції, зниження витрат та до прискорення технологічного прогресу шляхом оновлення техніко-технологічної бази виробництва.

В Україні у низки галузей конкурентне середовище ще просто не сформувалося. Однак вища інноваційність економіки забезпечується саме шляхом посилення конкуренції, особливо у сфері малого та середнього підприємництва. Невеликі підприємства більш активні в інноваційній діяльності, оскільки до цього їх спонукає жорстка конкуренція на товарних ринках. Для забезпечення високої ефективності державної конкурентної політики, у процесі її реалізації необхідно враховувати феномен конкурентної взаємодії невеликих і великих підприємств через ринок або через систему контрактів та субпідрядів (у сфері виробництва) і через систему франчайзингу (у сфері обігу). Для здійснення аналізу впливу конкурентної політики на форми взаємодії малого і великого підприємництва потрібно з'ясувати сутність самих форм взаємодії.

По-перше, якщо мале підприємство взаємодіє з великим через ринок, через товарно-грошові відносини, то тут є звичайні зв'язки самостійних, але різних за розмірами і економічною силою підприємств. При цьому мале підприємство виробляє продукцію на свій страх і ризик. Оскільки відносини є ринковими, то вони можуть бути розірваними в будь-який момент. Аналіз показує, що нині таких малих підприємств, які стійко працюють на велике підприємство, небагато, і їх частка, залежно від галузі, становлять від 3 до 7 %. Для більшості малих підприємств ринок є уже відомим: його формує велике підприємство або держава.

По-друге, субпідрядна система – це система, яка передбачає малих постачальників або підрядників, котрі поставляють свій товар великим компаніям. У цій системі малі підприємства втрачають свою самостійність і не можуть відтворюватись без участі великого партнера.

По-третє, контрактна система – це система, що передбачає укладення урядом контрактів з діловим підприємством для розподілу державних замовлень. В Україні субпідрядна і контрактна системи поки що не діють і є справовою перспективою.

По-четверте, система франчайзингу – це система взаємовигідного співробітництва між головним (великим) і малим підприємством у сфері обігу (торгівлі). В Україні франчайзингові схеми уже працюють в харчовій, легкій промисловості, торгівлі тощо.

На наш погляд, державна конкурентна політика України на сучасному етапі повинна бути спрямована на підтримку субпідрядної і контрактної системи, оскільки саме вони сприяють розвитку малих і середніх підприємств в регіонах, у віддалених районах і формують ринкове конкурентне середовище.

Висновки. Державна конкурентна політика розвитку малого та середнього підприємництва в Україні повинна активізуватись в частині удосконалення дії ринкових механізмів у підприємницькому секторі, посилення контролю за дотриманням норм чинного конкурентного законодавства, покращення механізмів регулювання концентрації капіталу і виробництва, налагодження державного контролю за діяльністю середніх підприємств, оптимі-

зації впливу на форми взаємодії невеликого та великого підприємництва з метою вирішення пріоритетного завдання – збільшення кількісних і якісних показників сектору малого та середнього підприємництва і доведення їх до світових стандартів.

Література

1. Бакалінська О. Шляхи вдосконалення державного контролю за дотриманням конкурентного законодавства / О. Бакалінська // Підприємство, господарство і право : наук.-практ. і госп.-прав. журнал. – 2003. – № 1. – С. 76-78.
2. Стратегічні виклики XXI століття. – К. : Вид-во "Фенікс", 2007. – Т. 3. – 556 с.
3. Циганюк О.О. Методи державного регулювання конкурентного середовища на ринку та запровадження заходів спрямованих на захист та розвиток конкуренції / О.О. Циганюк. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vddau/2010_1/pdf/37.pdf.
4. Якунин В.И. Государственная конкурентная политика и стимулирование конкуренции в Российской Федерации : монография. – У 2-ох т. / В.И. Якунин, С.С. Сулакшин и др. – М. : Изд-во "Научный эксперт". – 2008. – Т. 1. – 416 с.

Лазур П.Ю. Приоритетные направления активизации государственной конкурентной политики в области малого и среднего предпринимательства в Украине

Обоснована необходимость проведения государственной конкурентной политики. Определены инструменты государственного влияния на усиление конкуренции в деятельности предпринимательского сектора. Охарактеризованы приоритетные направления активизации государственной конкурентной политики развития малого и среднего предпринимательства в отечественной экономике.

Ключевые слова: малое и среднее предпринимательство, государственная конкурентная политика, методы и инструменты государственной конкурентной политики, конкурентное законодательство.

Lazur P.Yu. Priorities activation state of competition policy in small and medium in Ukraine

Objective necessity of the state of competition policy. The main instruments of state influence on competition in the business enterprise sector. Characterized priorities activation state of competition policy for small and medium enterprises in the domestic economy.

Keywords: small and medium enterprises, the state of competition policy, methods and instruments of government competition policy, competition law.

УДК 339.[137+1](477)

Ст. викл. М.П. Лазур¹, канд. істор. наук;
студ. М.А. Павник²

ГОЛОВНІ ЧИННИКИ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Наведено визначення поняття "конкуренція", розглянуто основні риси конкуренції, функції конкуренції як економічної категорії. Дано визначення економічної категорії "конкурентна позиція" та наведено характеристику основних ринкових структур.

Ключові слова: конкуренція, структура, ринок, конкурентна позиція, конкурентне середовище.

¹ Закарпатський державний університет;

² НУ "Львівська політехніка"

Постановка проблеми. Найважливішим орієнтиром державного регулювання інтеграції економік окремих країн до глобального світогосподарського середовища є підвищення національної конкурентоспроможності. Назріла потреба в комплексному дослідженні новітніх тенденцій розвитку конкурентних відносин з урахуванням критеріїв національної безпеки трансформаційних економік.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певний внесок у розвиток теорії конкуренції зробили: Д. Рікардо, Дж. Кейнс, Й. Шумпетер, К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю, М. Портер та ін. Однак, незважаючи на значні наукові досягнення, недостатньо дослідженими залишаються питання формування конкурентної позиції та використання конкурентних переваг вітчизняною економікою і вони потребують подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі існує чимало трактувань терміна "конкуренція". Шумпетер Й. визначав конкуренцію як суперництво старого з новим, з інноваціями [5]. К.Р. Макконнелл і С.Л. Брю вважають, що конкуренція – це наявність на ринку великої кількості незалежних покупців та продавців, можливість для покупців та продавців вільно входити на ринок і виходити з нього [1].

Портер М. у своїй книзі "Міжнародна конкуренція" зазначає, що конкуренція – це динамічний процес, який розвивається, це ландшафт, який безперервно змінюється, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси та нові ринкові сегменти [2]. Австрійський вчений Фрідріх А. фон Хайек зазначає, що конкуренція – це процес, за допомогою якого люди отримують і передають знання. На його думку, на ринку тільки дякуючи конкуренції приховане стає явним [4].

Цікавим є визначення конкуренції Р.А. Фатхутдіновим. Саме він визначає цю категорію з урахуванням сучасного трактування теорії порівняльних переваг. Конкуренція – це процес управління суб'єктом своїми конкурентними перевагами з метою одержання перемоги або досягнення інших цілей у боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб у межах законодавства або в природних умовах [3].

Юданов А.Ю. стверджує, що ринкова конкуренція – це боротьба фірм за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів, яку вони ведуть на доступних сегментах ринку [6]. Разом з тим, А.Ю. Юданов вважає, що і досі немає єдиного поняття "конкуренція". Науковці притримуються одного з трьох трактувань конкуренції: поведінкова; структурна; функціональна. Трактують конкуренцію з боку поведінки – боротьба за гроші покупця шляхом задоволення його потреб. Структурне трактування конкуренції – аналіз структури ринку з метою визначення ступеня свободи продавця та покупця на ринку (форми ринку) і способу виходу з нього.

Функціональне трактування конкуренції – суперництво старого з новим, з інноваціями, коли приховане стає явним. Загалом більшість сучасних економістів термін "конкуренція" трактують як суперництво чи боротьбу за досягнення чи отримання чогось. Отже, конкуренція між відособленими товаровиробниками є суперництвом (боротьбою) між ними стосовно задово-